

Het ambacht in Nederland

H. PONNEKER*

Inleiding

Bij het woord „ambacht” wordt nogal eens gedacht aan volksfeesten en braderieën. Dat het om een belangrijke economische sector gaat, die zo'n 8½% aan het nationaal inkomen bijdraagt en een werkgelegenheid heeft van bijna 600.000 manjaren, schijnt niet erg bekend te zijn. Misschien is er voor het ambacht weinig belangstelling omdat het een vrij heterogeen geheel van economische activiteiten omvat, waardoor de sector moeilijk is te overzien. Het is in feite ook onmogelijk te spreken over „het” ambacht. Wil men het ambacht toch karakteriseren, dan zou het best de nadruk kunnen worden gelegd op de handvaardigheid of het persoonlijk vakmanschap van ondernemer en werknemer, die met hun produkten voldoen aan een vraag van individuele aard. Daarbij worden onderscheiden *winkelambachten* (o.m. bakkers, banketbakkers, slaggers), *karwei-ambachten* (o.m. loodgieters, schilders), *reparerende ambachten* (o.m. fietsmakers, schoenmakers, uurwerkmakers), *dienstverlenende ambachten* (o.m. kappers) en *producerende ambachten* (o.m. orthopedische maatschoenmakers).

Op het ogenblik wordt, o.a. naar aanleiding van het WRR-rapport *Plaats en toekomst van de Nederlandse industrie*, de industrie beschouwd als een soort redder van onze economie. Dit is niet onbegrijpelijk, omdat de laatste jaren het industriële denken beslist is verwaarloosd. Niettemin zou wat meer aandacht voor het ambacht eveneens zeer op zijn plaats zijn, te meer omdat het ambacht vergeleken bij de rest van de economie over het algemeen redelijk floreert (al moeten we wel direct wijzen op het garagebedrijf, waar de situatie minder rooskleurig is en op verdwijnende ambachten als dat van de terrazzowerker, de leiendakdekker, de wagenmaker en de meubelmaker). Maar over het algemeen genomen is de situatie in het ambacht zeer redelijk en zijn er ook bemoedigende perspectieven.

Ontwikkelingen

Hiervoor is reeds het opleven van het industriële denken genoemd. In het algemeen worden het ambacht en de industrie gezien als twee sectoren die elkaar niet goed „verdragen”. De industrie heeft inderdaad vooral in de vorige eeuw tal van producerende ambachten weggevaagd. Aan de andere kant heeft de industrie ook tot een vraag naar ambachtelijke produkten geleid. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Toen destijds de goedkope schoenen uit Italië het duurdere degelijke schoeisel verdrongen, verdwenen geleidelijk ook zo'n 9.000 voornamelijk

oudere schoenherstellers met hun meestentijds verouderde reparatiemethoden. Schoeisel werd immers een simpel wegwerpartikel. Zo hadden de gezamenlijke opleidingsorganen in 1973 nog maar 13 leerlingen. Nog geen jaar later kwam het degelijke schoeisel — duurder dan ooit — op de markt terug, „gesecondeerd” door zeer geavanceerde reparatie-units, die het een modern opgeleide schoenhersteller mogelijk maakten aan één machine alle voor het herstel noodzakelijke handelingen uit te voeren. Hierdoor leefden de opleidingsinstituten ook weer op (279 cursisten in 1980).

Is in de eerste plaats dus de ontwikkeling in de industrie in belangrijke mate bepalend voor de gang van zaken in het ambacht, een andere determinant is de vraagontwikkeling. De consument heeft in de achter ons liggende jaren bewezen dat hij bereid is meer geld uit te geven voor ambachtelijke produkten omdat deze voldoen aan zijn *individuele* vraag. Deze tendens lijkt niet af te hangen van de conjuncturele situatie. De slaggersbranche levert een goed voorbeeld van de wijze waarop ingespeeld kan worden op veranderende consumptieve behoeften. Net als bij de schoenherstellers zien wij ook hier een in de loop der jaren totaal veranderd bedrijfstype. De „ouderwetse” slager kocht een koe waarvan de twee voor- en de twee achtervoeten (en alles wat er tussenin zat) verkocht moesten worden. De slager was dus „diergericht”. Zijn „moderne” collega neemt de vraag van de klant als uitgangspunt. Hij verkoopt wellicht drie achtervoeten, geen voorvoeten, allerlei sausen, soepen, geïmporteerde specialiteiten in blik en speciaal vlees voor de barbecue en het „gourmetten”. De slager is nu „klantgericht”. Bovendien vaart het slaggersambacht wel bij onze liefde voor het huisdier, want voor kat en hond eist de klant vers vlees van zeer goede kwaliteit (10 tot 15% van de totale slaggersomzet is bestemd voor deze huisgenoten). Begrijpelijkerwijs hebben sommige slaggers liever een klant met een grote hond dan met drie kinderen.

Arbeidsmarktproblemen

Weliswaar kennen de meeste ambachten geen afzetproblemen, maar ze kampen wel met een arbeidsmarktprobleem. In tal van branches is er gebrek aan goed ge-

---

* De auteur is wetenschappelijk medewerker bij het Hoofdbedrijfschap Ambachten. Hij schreef deze bijdrage op persoonlijke titel.

schoolde mensen. Soms zijn er ook aanwijzingen dat er door werkgevers te hoge eisen worden gesteld. In die gevallen wenst men een jonge lts-abituriënt met de ervaring van een 40-jarige vakman. Mogelijk verkeren kleinere ondernemingen (ook een kenmerk van het ambacht) in een extra moeilijke concurrentiepositie op de arbeidsmarkt. Door de geringe omvang van de onderneming, die weinig arbeidsverdeling toelaat, moeten hoge eisen worden gesteld aan de vakbekwaamheid. Wellicht heeft het ambacht in het verleden onvoldoende aandacht gehad voor de „Nachwuchs”; daarnaast spelen de reputatie van de diverse ambachtsbranches en de vaak beperkte carrièremogelijkheid een belangrijke rol. Maar van de werkelijke achtergronden weten overheid en ambachtelijk bedrijfsleven nog steeds te weinig. Pas kort geleden is een onderzoek ingesteld naar de achterliggende oorzaken van het tekort aan vakbekwame krachten in het ambacht en naar het verloop van de werkgelegenheid op langere termijn in het ambacht.

In het begin van dit artikel hebben wij gesteld dat er misverstanden bestaan over het ambacht. Met name op de arbeidsmarkt hebben beroepsgenoten hier meer hinder dan plezier van gehad. Door de onvoldoende waardering voor het ambacht dreigt namelijk een tekort aan geïnteresseerde jonge mensen te ontstaan die een ambachtelijk vak willen leren. Er waren tot zo'n 10 jaar geleden maar heel weinig ouders en leerkrachten die de aan hun zorgen toevertrouwde kinderen aanraadden naar de lts te gaan. Het witte boord, een „carrière”, een redelijk salaris, en niet te zwaar werk in een tegen ons klimaat beschermde omgeving, zijn aantrekkelijker dan zwaar werk in weer en wind op een bouwsteiger. Er werd dan ook geadviseerd, ná de lagere school de mavo, havo of het vwo te bezoeken. Wie „echt niet kon leren” werd naar de lts gestuurd, die daarmee een restschool was geworden. Zo werd ambachtelijk werken gekoppeld aan geringe leerprestaties. De jongelui die desondanks toch via de lts in het ambacht verzeild raakten hebben heden ten dage in veel gevallen meer reden tot tevredenheid dan de duizenden die nu nog de kantoren bevolken, en wier toekomst er bepaald minder florissant uitziet. In het technisch onderwijs is overigens de aandacht voor het algemeen vormend onderwijs sterk toegenomen, waardoor de ambachtsmensen ons inziens op dit punt minder kwetsbaar zijn geworden. Het redelijk kunnen hanteren van de troffel, de hamer of de schroevendraaier is tegenwoordig niet meer voldoende. Men moet vaak ook werktekeningen en schema's kunnen uitwerken en in een vreemde taal kunnen lezen. Het zou dan ook zijn toe te juichen indien de traditionele doorstroming van lts naar het ambacht, zou kunnen worden doorbroken, doordat b.v. ook mavo-abituriënten zich

tot het ambacht zouden voelen aangetrokken. Men moet niet vergeten dat dit jaar zo'n 60.000 leerlingen in het leerlingstelsel een technische opleiding volgen.

Wat is het ambacht ons waard?

Het aanzien van een beroep kan zijn toekomst bepalen, en het beeld dat men van het ambacht heeft is bepaald niet positief. Hogere sociale waardering en betere secundaire werkomstandigheden hebben voor een grote toestroom naar de witte-boordensector gezorgd. Aan de andere kant kan het ambacht niet voortbestaan zonder vakmensen. De overheid ziet dit ook in, maar ons inziens in onvoldoende mate.

Bij het Hoofdbedrijfschap Ambachten zijn twee ambachtspromotors in dienst, gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken. Eén van hen, de opleidingspromotor voor het ambacht, heeft tot taak in branches die geen of geen goede opleidingen hebben, de totstandkoming van opleidingen te bevorderen en door middel van (regionale) experimenten na te gaan of, en hoe de (arbeids)markt werkt ten aanzien van her- en bijscholing voor het ambacht. De algemene ambachtspromotor dient samenwerkingsvormen te stimuleren ten aanzien van inkoop, productiepromotie, export en organisatie, alsmede promotie van het ambacht en zijn diensten en produkten. Hun taken hebben derhalve betrekking op de vooral in kleinere ambachten voorkomende knelpunten. Deze bedrijven hebben immers weinig mogelijkheden om zelf de problemen te lijf te gaan, en roepen ook niet gemakkelijk de hulp van professionele hulpverleners in. Zo'n knelpunt in een (te) kleine bedrijfstak manifesteert zich als een spiraal. Dikwijls kan zo'n organisatie geen vuist maken, en een zwakke organisatie kan geen leerlingen opleiden. Een gebrek aan leerlingen kan in vele gevallen weer het einde van bedrijven betekenen door gebrek aan opvolgers. Het is het kernprobleem van het ambacht.

Kijken wij nu naar de raming van 1981 van de begroting van Onderwijs en Wetenschappen, dan zien we dat aan het vormingswerk per deelnemer f. 3.523 wordt besteed, dat de streekscholen per leerling f. 2.263 ontvangen, dat aan het avondonderwijs voor vwo, havo, mavo, meao, f. 2.333 per leerling wordt gependend, en dat het vormingswerk jonge volwassenen f. 1.693 per leerling krijgt. Het middenstandsonderwijs (waartoe ook opleidingen tot het ambacht behoren) moet het dit jaar echter maar met f. 717 per deelnemer stellen. Is het ambacht ons eigenlijk wel voldoende waard?

H. Ponneker